
Därför får vi fler obehöriga lärare

JOHAN ENFELDT

DÄRFÖR FÅR VI FLER OBEHÖRIGA LÄRARE

© Arena Idé, Stockholm, 2021

Författare: Johan Enfeldt

Research: Hanna Lyth

Illustration framsida: Pixabay

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

JOHAN ENFELDT

Johan Enfeldt är en tidigare liberal regionpolitiker med en 23-årig politisk karriär. I dag är han medlem i Socialdemokraterna och arbetar aktivt med frågor inom skola och välfärdens styrning, bland annat som ledarskribent på Dagens Arena. Johan Enfeldt är ersättare i Utbildnings- och arbetsmarknadsnämnden i Enköpings kommun.

Innehåll

Inledning: bristen på behöriga lärare	6
Del 1. Var de obehöriga lärarna finns och varför de ökar	8
Bakgrund: införandet av lärarlegitimation	8
Obehöriga lärare är vanligare i socialt utsatta områden	10
Obehöriga lärare är vanligare i fristående skolor	12
Del 2. Marknadsmekanismerna bakom ökningen av obehöriga lärare	16
Obehöriga lärare har lägre lön	16
Obehöriga lärare är flexibla och kommer inte in i turordningen	17
Obehöriga lärare kan sänka kostnader över sommaren	17
Obehöriga lärare är svagare som arbetstagarpart gentemot arbetsgivaren	19
IES särställning	20
Del 3. Går det att öka andelen behöriga lärare eller åtminstone hantera bristen?	24
Större klasser	24
Fjärr- och distansundervisning	24
Utbildningsinsatser	25
Utbilda obehöriga lärare så att de når behörighet	26
Omskolning från andra yrken	26
Locka tillbaka lärare som slutat	26
Öka möjligheten att anställa behöriga lärare i utsatta områden	27
Stödmaterial för obehöriga lärare	27
Del 4. Fem förslag för att öka andelen behöriga lärare	30
Fem förslag för att öka andelen behöriga lärare	30
1. Ställ krav på huvudmän med flera skolor som har en ojämn fördelning behöriga	30
2. Andelen behöriga måste få ekonomiska konsekvenser	30
3. Stoppa möjligheter till fjärr- och distansundervisning som ersättning för behöriga lärare	31
4. Stärk de obehöriga lärarnas ställning gentemot arbetsgivaren	31
5. Statligt program för att locka tillbaka behöriga lärare	31
Del 5. Hur kan vi undvika att obehörig personal blir lönsam också inom andra välfärdsområden?	34
Bilaga: Andel behöriga lärare i Sveriges 290 kommuner	36
Referenslista	46

Inledning: bristen på behöriga lärare

Det råder bred politisk enighet om att bristen på behöriga lärare är ett av den svenska skolans största problem under överskådlig tid. I denna rapport redovisas statistik över andelen behöriga lärare i samtliga Sveriges 290 kommuner. Rapporten innehåller också en analys av orsakerna till den ökande lärarbristen och förslag på vad som kan göras åt den.

För tio år sedan var cirka 87 procent av lärarna i den svenska grundskolan behöriga, i dag är siffran, enligt Skolverkets statistik för läsåret 2019/20, nere på 80 procent (Skolverket 2020a, se även Enfeldt 2020). Om vi räknar behörighet i de ämnen de undervisar i är siffran ännu lägre. Trots att något måste göras för att minska den tilltagande lärarbristen, har vi ett system som närmast ger incitament att öka den.

Det finns flera olika sätt att se på lärarbristen. Det vanliga är att räkna andelen obehöriga lärare i skolan. Ett annat sätt vore att peka på hur många elever i grundskolan som i dag undervisas av någon som saknar behörighet i sitt ämne. Med drygt 1 miljon elever i grundskolan där endast 70 procent av lärarna har behörighet i minst ett av sina ämnen handlar det om svindlande 300 000 elever. Det borde finnas ett stort politiskt tryck att lösa detta, inte bara från föräldrar utan också från arbetsgivare och näringsliv. Ändå ökar bristen.

”Utbildade lärare har allt svårare att få jobb”. Det var rubriken på ett reportage i Dagens Nyheter den 9 februari i år. Dagens Nyheter konstaterar att antalet lärare som är inskrivna på Arbetsförmedlingen har ökat med 64 % de senaste fem åren (Letmark 2021). I reportaget intervjuas en nyutexaminerad lärare som sökt 70 jobb och inte blivit kallad till intervju en enda gång. Reportaget har väckt stor uppmärksamhet, och har följts av fler larm om hur behöriga lärare väljs bort. ”Billig eller behörig” frågar sig Erik Cardelús, lektor i pedagogik, i en debattartikel i Göteborgs-Posten där han menar ”att kortsiktiga ekonomiska intressen går före långsiktiga elevintressen” i den svenska marknadsskolan (Cardelús 2021). Lärarbrist är inte en ny fråga, men trots år av högtidsord och satsningar är det uppenbart att ansträngningarna för att öka andelen behöriga lärare hittills har misslyckats.

Den här rapporten är en genomgång av de marknadsmekanismer som i dag gör det mer lönsamt och attraktivt för skolor att anställa obehöriga lärare. Rapporten presenterar också ett antal förslag som skulle kunna styra mot fler behöriga lärare.

Rapportens första del innehåller en lägesbeskrivning som visar hur utbredd och ojämnt fördelad bristen på behöriga lärare är samt vilka marknadsmekanismer som gör lärarbristen lönsam. Bristen på behöriga lärare är särskilt stor i socialt utsatta områden och det är stor skillnad mellan kommunala och fristående skolor.

Rapportens andra del behandlar olika sätt att öka andelen behöriga lärare. På lång sikt finns flera olika möjligheter som framförts av både fackförbund och partier, men det krävs åtgärder som ger effekt också på kort sikt.

Rapportens tredje del ställer frågan om det går att öka andelen behöriga lärare eller åtminstone hantera bristen. Det handlar då både om sättet att organisera utbildning, vilken ambition vi har med skolan och om att locka tillbaka lärare som slutat.

Rapportens fjärdedel innehåller fem förslag till politiska åtgärder på nationell och lokal nivå. Det brådskar med åtgärder för att göra bristen på lärare kostsam för dem som anställer lärare.

Rapporten avslutas med en uppmaning till politiker och beslutsfattare att inte upprepa samma misstag och tillåta samma destruktiva marknads-mekanismer inom andra välfärdsyrken.

Del 1. Var de obehöriga lärarna finns och varför de ökar

Med behöriga lärare menas i dag lärare med pedagogisk högskoleexamen. Som obehörig räknas alltså den som inte har någon sådan fullgjord examen. Eftersom den som tar en lärarexamen också blir legitimerad lärare används både begreppet behörig och legitimerad.

Bakgrund: införandet av lärarlegitimation

2010 föreslog regeringen att ett legitimationssystem för lärare skulle införas (Utbildningsdepartementet 2010). Förslaget innebar i kort sammanfattning att en legitimation för behöriga lärare skulle införas och att det skulle ställas krav på behörighet för att få ansvara för undervisning och betygssättning. Tanken var att legitimationen skulle utfärdas först efter att den nyexaminerade läraren fullgjort ett så kallat introduktionsår. I förslaget ingick också att ”Endast den som har legitimation får anställas som lärare eller förskollärare i skolväsendet utan tidsbegränsning.”

Reformens införande kantades av problem, inte minst gällde det utfärdandet av legitimationer för redan yrkesverksamma lärare. Samtidigt blev det uppenbart att reformen i praktiken inte skulle gå att genomföra som det var tänkt från början. Därför ändrades kraven efter hand, bland annat sänktes kraven för redan yrkesverksamma lärare och kravet på introduktionsår för nyutexaminerade togs bort (Skolverket 2015, s. 418).

Debatten om lärarlegitimation startade på allvar 1992 när Lärarnas Riksförbund på sin kongress beslutade att driva frågan. Senare anslöt sig också Lärarförbundet till samma krav. 2006 beslutade S-regeringen att tillsätta en utredning i frågan (Lärarytredningen 2008), och inför valet 2006 hade Alliansen med ett förslag om lärarauktorisering i sitt valmanifest.

Två år senare, i maj 2008, var utredningen klar och regeringens utredare Jörgen Ullenhag sammanfattade syftet i en intervju med Sveriges Radio (Åkerman 2008): ”Man behöver satsa på lärarnas kompetens. Genom att man får en legitimation så gör man just precis det”. Reformen skulle både höja läraryrkets status och skapa ett tryck på huvudmän att satsa på behöriga lärare.

I dag finns det alltså ett krav på lärarlegitimation för att få en tillsvidareanställning som lärare. Enligt skollagens 2 kap. 20 § (SFS 2010:800) får endast den lärare som har lärarlegitimation anställas som lärare i skolväsendet utan tidsbegränsning. Gällande vem som får bedriva undervisning, säger skollagens 2 kap. 13 § (SFS 2010:800) och 2 kap. 15 § (SFS 2010:800) att endast den som har legitimation som lärare och är behörig för viss undervisning får bedriva undervisningen samt att en legitimerad lärare har ansvar för den undervisning som bedrivs. För att sätta betyg krävs att läraren är legitimerad enligt skollagens kap. 3 16 § (SFS 2010:800), om läraren inte är legitimerad ska betyg sättas tillsammans med en legitimerad lärare.

Det finns dock undantag som gör det möjligt att anställa lärare utan behörighet eller lärarlegitimation. Undantaget gäller om ”det inte finns någon inom huvudmannens organisation med legitimation och rätt behörighet”, eller om ”det finns något annat särskilt skäl med hänsyn till barnen eller eleverna” (Skolverket 2020b). För att anställas behöver personen dess-

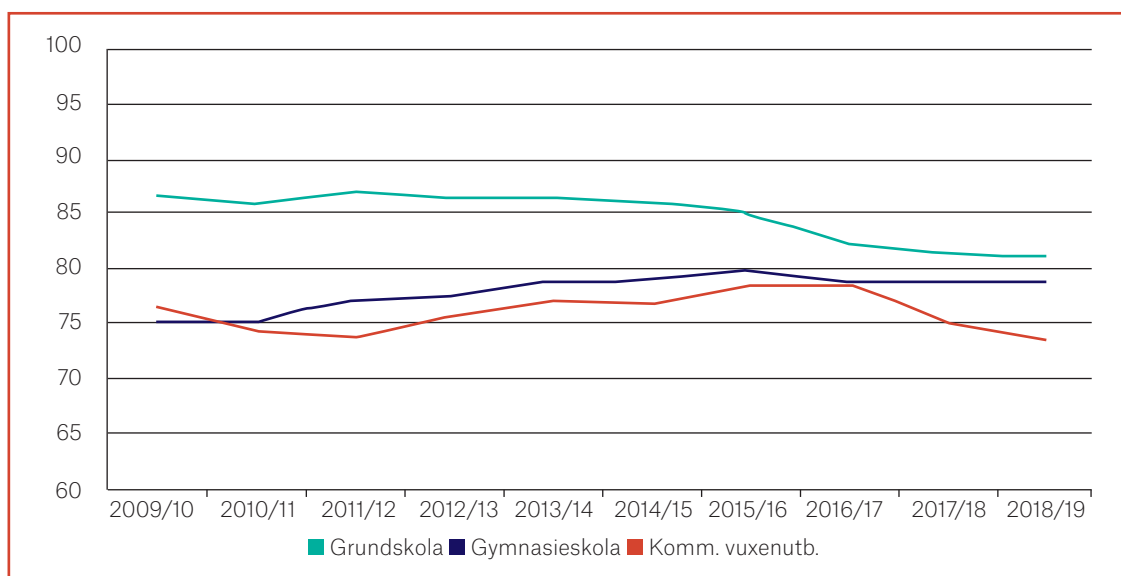
utom vara lämplig att undervisa och i möjligaste mån ha en utbildning motsvarande lärarutbildningen.

Obehöriga lärare är vanligast i grundskolan

I rapporten *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2019/20* redovisar Skolverket andelen lärare med legitimation och behörighet i minst ett av sina undervisningsämnen. Om vi räknar med krav på inte bara legitimation utan också behörighet i rätt ämne är andelen obehöriga störst i grundskolan. Läsåret 2019/20 minskade andelen behöriga lärare (med legitimation och behörighet i minst ett av sina undervisningsämnen) i grundskolan från 70,5 till 70,1 procent jämfört med föregående år, enligt statistik från Skolverket (Skolverket 2020c). Om kravet sänks till att ha lärarlegitimation och behörighet i annat ämne är andelen behöriga större, ca 80 procent. I gymnasieskolan däremot, har andelen behöriga lärare (med samma mått) ökat något från 81,4 till 81,6 procent.

Den nedåtgående trenden för andelen behöriga lärare i grundskolan är inte ett nytt fenomen. Kurvan i Diagram 1 nedan (Skolverket 2019a) visar på en negativ trend under de senaste tio åren.

Diagram 1. Andel lärare (omräknat till heltidstjänster) med pedagogisk högskoleexamen per skolform läsåren 2009/10 till 2018/19.

Källa: Skolverket (2019a).

Att andelen obehöriga lärare ökar i grundskolan kan ha att göra med att eleverna i grundskolan blivit allt fler, menar Filip Nilsson, utredare på Skolverket, i en intervju med tidningen Forskning & Framsteg (Alex 2020). Lärare i grundskolan upplever dessutom i högre utsträckning jämfört med lärare i andra skolformer arbetsbelastningen i förhållande till arbetstid som bidragande orsak till att de valt att lämna yrket, enligt en rapport från SCB (SCB 2017, s. 8).

Obehöriga lärare är vanligare i socialt utsatta områden

I socialt utsatta områden har skolan en viktig kompensatorisk roll. Elever som inte kan få stöd hemifrån behöver mer stöd än andra av skolan, framför allt från kompetenta och yrkesskickliga lärare. Tyvärr visar forskning att svensk skola av i dag inte fungerar så. I stället ökar det som kallas den pedagogiska segregationen, alltså att skolan brister i likvärdighet i såväl förutsättningar för som utformning av undervisning. Forskare från Göteborgs universitet har visat hur skolor med hög andel elever berättigade till modersmålsundervisning samtidigt haft högst andel obehöriga lärare (Göteborgs universitet 2016). Skillnaderna mellan skolorna har i detta avseende dessutom ökat under perioden. I OECD:s internationella kunskapsundersökning Pisa (Programme for International Student Assessment) från 2018, återfinns oroväckande resultat för Sverige: OECD hittar **omvänt kompensatoriska effekter**. OECD:s data visar att i de skolor där resurser i form av behöriga lärare behövs som bäst, där finns de i lägst utsträckning. OECD:s Pisaundersökning visar att andelen behöriga lärare på skolor med en mindre gynnsam socioekonomisk sammansättning är 77 procent, jämfört med skolor med mer gynnsam socioekonomisk sammansättning som har 88 procent behöriga lärare (Skolverket 2019b, s. 42). Andelen behöriga lärare skiljer sig alltså med 11 procentenheter beroende på hur gynnsam miljön de arbetar i är.

Tabell 1. Andel behöriga lärare i skolor med gynnsam resp. mindre gynnsam socioekonomisk sammansättning

Socioekonomisk sammansättning	Gynnsam	Mindre gynnsam
Behöriga lärare	88 %	77 %

Källa: Skolverket 2019b

Runt en storstad som Stockholm syns denna snedfördelning mycket konkret i jämförelse mellan kommunala skolor i de mer välbeställda förorterna norr om staden och skolorna i söderförorterna.

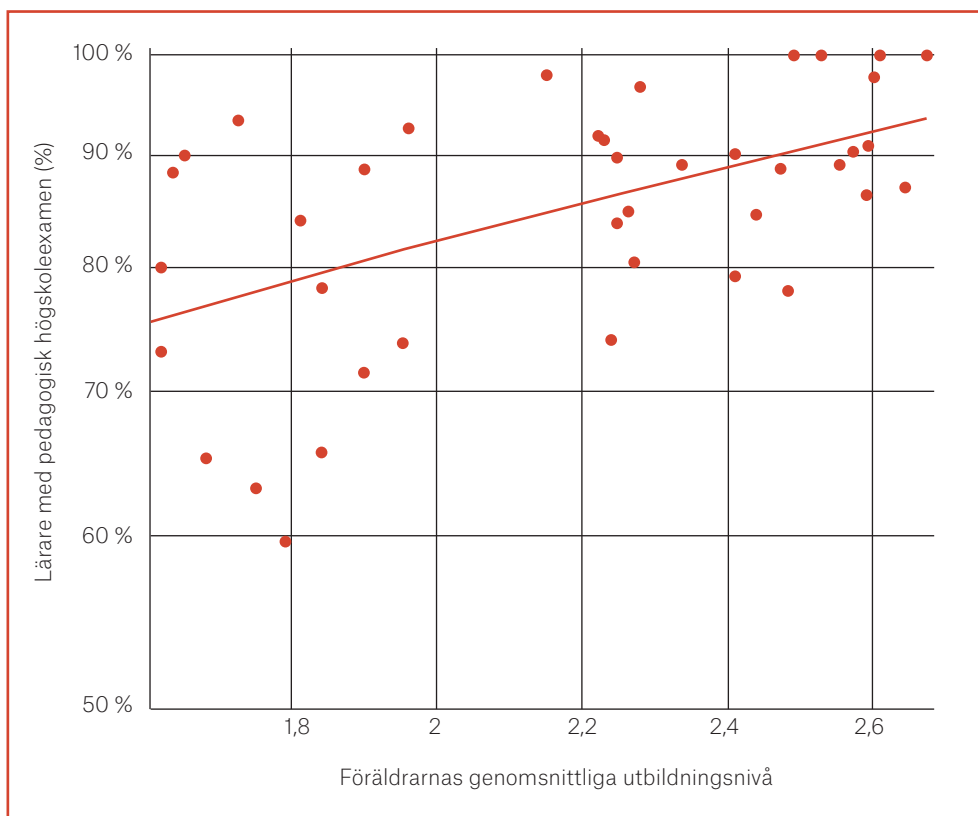
Tabell 2. Andel behöriga lärare i kommunala skolor

Stockholms norra förorter längs Roslagsbanan	Kommunal huvudman (%)
Vallentuna	80,90 %
Täby	82,20 %
Danderyd	87,00 %
Stockholms södra förorter längs Södertäljependeln	Kommunal huvudman (%)
Botkyrka	79,50 %
Salem	76,50 %
Södertälje	72,90 %

Källa: Skolverket 2020a

Problemet finns också inom kommuner. Diagrammet nedan visar hur andelen behöriga lärare varierar med föräldrarnas utbildningsnivå i de kommunala skolorna i Göteborg.

Diagram 2. Behöriga lärare och föräldrarnas genomsnittliga utbildningsnivå i kommunala skolor i Göteborg 2019

Källa: Skolverket 2019c.

Tabell 3. Definition av föräldrarnas utbildningsnivå enligt Skolverkets SALSA-databas

Föräldrarnas utbildningsnivå enligt Skolverkets SALSA-databas	
1	genomgången folkskola/grundskola
2	genomgången gymnasial utbildning
3	eftergymnasial utbildning

Källa: Skolverket 2019c

Det finns dock en viktig skillnad mellan snedfördelning mellan och inom kommuner. Inom en kommun är fördelningen av behöriga lärare ett politiskt ansvar för de lokalt folkvalda politikerna. De bör vidta åtgärder för att vända en utveckling där de obehöriga är vanligast på skolor med minst gynnsamma förhållanden.

För att utbildningen ska vara likvärdig, används socioekonomisk resursfördelning för att kompensera för skillnader i elevers bakgrund (SKR 2014, s. 8). En vanlig politisk ståndpunkt om det som kallas skolor i utsatta områden eller skolor med mindre gynnsamma förutsättningar är att det där ska vara färre elever i klasser, mer erfarna lärare och mer stödundervisning. Ett verkligt exempel från Uppsala kommun visar dock att det är svårt att få kalkylen att gå ihop.

Tabell 4. Skolpeng och socioekonomiska faktorer, exempel

	Kommunal skola i östra Uppsala	Friskola i centrala Uppsala
Elever som når målen (%)	56,70 %	96,40 %
Poäng i snitt	209,7	273,9
Andel elever med förälder med eftergymnasial utbildning (%)	36 %	71 %
Svensk bakgrund (%)	52 %	86 %
Ersättning per elev	108,384 kr/elev	83,384 kr/elev

Källa: Siffrorna avser två skolor i Uppsala kommun, 2019.

Skolan med sämre förutsättningar får alltså 30 procent mer per elev i skolpeng. Problemet är att det inte räcker till mindre klasser, mer erfarna lärare och mer stödundervisning.

Om skolan med gynnsamma förutsättningar kan ha 32 elever i sina klasser, vilket är vad Internationella Engelska Skolan anger som normalt på högstadiet (IES u.å.), så räcker de extra pengarna till den kommunala skolan med fler elever med svag utbildningsbakgrund till att ha 25 elever per klass. Då har hela resurstillskottet gått åt. Inget blir kvar till mer erfarna lärare eller till extra stödundervisning. Exemplet visar att det är svårt att med extra pengar helt kompensera för segregerade skolor. Exemplet visar också att det finns krassa ekonomiska skäl för att hålla nere lönekostnader, även för skolor i utsatta områden som får en något högre ersättning per elev än skolor där eleverna har föräldrar med högre genomsnittlig utbildningsnivå. Det i sin tur gör det svårare att rekrytera behöriga lärare. Exemplet visar också hur lönsamhetsmodellen för vinstdrivande koncernskolor ser ut.

”I ett system med skolpeng skapas överskott framförallt genom att vi kan fylla klasserna. Skolpengen för de sista två eleverna i en full klass är hög jämförd med marginalkostnaden för samma elever.” Citatet ur intervju med Engelska skolans grundare Barbara Bergström, publicerad på Svenskt Näringslivs hemsida (Svenskt Näringsliv, 2016-10-28.)

Obehöriga lärare är vanligare i fristående skolor

Friskolornas riksförbund använder lärarbristen som ett argument för friskolor (Leijonborg 2018). Det är både märkligt och tveksamt. Friskolorna utbildar ju inga egna lärare. Alldeles oavsett om vi hade 100 procent fristående eller 100 procent kommunala skolor i Sverige skulle det finnas lika många behöriga lärare med svensk högskoleutbildning.

Man skulle förstås kunna tänka sig att friskolorna, genom att erbjuda bättre villkor och arbetsmiljö än de kommunalt drivna skolorna, skulle kunna locka tillbaka lärare till skolan som annars hade arbetat i andra branscher.

Om Friskolornas riksförbunds tes stämmer, att friskolorna bidrar till att lösa bristen på behöriga lärare i Sverige, då borde fristående skolor ha en högre andel behöriga lärare än kommunala skolor. Så är det inte. Kommunala skolor i Sverige har i snitt en tydligt högre andel behöriga lärare med pedagogisk högskoleutbildning än sina fristående konkurrenter.

Vi har sammanställt statistik över andelen behöriga lärare i samtliga 290 kommuner. I Bilaga 1 finns siffrorna redovisade per region och kommun.

Vår sammanställning, som baserar sig på Skolverkets statistik, visar på stora skillnader mellan skolor beroende på huvudman. De fristående skolorna utmärker sig genomgående med *lägre* andel behöriga lärare.

I genomsnitt är 83 procent av lärarna i skolor med kommunal huvudman behöriga, medan bara drygt 71 procent av lärarna i fristående skolor är det. I genomsnitt är skillnaden mellan andel behöriga lärare i skolorna 11,6 procent. I tolv av regionerna är skillnaden större än så. I Värmland, till exempel, skiljer det nästan 20 procentenheter mellan kommunala skolor och skolor med enskild huvudman när det gäller andel behöriga lärare. Där är nästan 86 procent av lärarna i skolor med kommunal huvudman behöriga, medan endast 66 procent av lärarna är behöriga i skolor med enskild huvudman.

I Norrbotten är skillnaden minst, det skiljer knappt en procentenhet mellan kommunala skolor och skolor med enskild huvudman. Norrbotten är också den enda regionen som har större andel behöriga lärare i skolor med enskild huvudman. Det betyder alltså att det endast är en region av 21 där behöriga lärare är vanligare i friskolor än i kommunala skolor. I Norrbotten är dock friskolor mindre vanliga än i riket i stort. Bara 9,6 procent av eleverna där går i fristående skola. För riket är andelen 15,4 procent (Skolverket 2020e).

Storstadsregionerna klarar sig inte bättre i jämförelsen. Statistiken från Stockholm, Västra Götaland och Skåne visar att i Stockholm är 83 procent av lärarna behöriga i skolor med kommunal huvudman, jämfört med 64 procent av lärarna i skolor som drivs av en enskild huvudman. I Västra Götaland är skillnaden 84 procent mot 75 procent och i Skåne 84 procent mot 71 procent. Alla storstadsregionerna har alltså fler behöriga lärare i skolor med en kommunal huvudman.

Tabell 5. Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen (%) i kommunala och fristående grundskolor i Sverige per region

Region	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Blekinge	82,30 %	77,70 %	4,60 %
Dalarna	76,30 %	66,20 %	10,10 %
Gotland	82,70 %	66,40 %	16,30 %
Gävleborg	78,00 %	65,10 %	12,90 %
Halland	87,20 %	76,40 %	10,80 %
Jämtland	81,20 %	78,30 %	2,90 %
Jönköping	83,90 %	67,50 %	16,40 %
Kalmar	86,20 %	72,50 %	13,70 %
Kronoberg	85,10 %	72,10 %	13,00 %
Norrbottn	84,50 %	85,10 %	-0,60 %
Skåne	83,90 %	71,40 %	12,50 %
Stockholm	82,70 %	64,40 %	18,30 %
Södermanland	77,90 %	67,20 %	10,70 %
Uppsala	85,10 %	76,20 %	8,90 %
Värmland	85,80 %	66,00 %	19,80 %
Västerbotten	89,10 %	77,00 %	12,10 %
Västernorrland	82,10 %	68,40 %	13,70 %
Västmanland	78,70 %	66,00 %	12,70 %
Västra Götaland	83,90 %	75,10 %	8,80 %
Örebro	84,40 %	73,80 %	10,60 %
Östergötland	83,70 %	68,10 %	15,60 %
Genomsnitt riket	83,08 %	71,47 %	11,61 %

Källa: Skolverket 2020a. Statistiken avser läsåret 2019/20

Uppgifter om andel behöriga lärare i varje region i tabellen ovan är uppdelade på skolor med kommunal huvudman och enskild huvudman (fristående) och är hämtade från Skolverkets statistikdatabas Siris, "Grundskolan – Personalstatistik". Statistiken avser läsåret 2019/20. Uppgifter om andel behöriga lärare uppdelat per kommun finns i "Bilaga: Andel behöriga lärare i Sveriges 290 kommuner". Behöriga i detta fall betyder "andel av alla tjänstgörande lärare som har lärarexamen, förskollärarexamen eller fritidspedagogexamen och som fått examensbevis utfärdat" (Skolverket 2020f).

Notera att Skolverket inte har med statistik om pedagogisk högskoleexamen för Waldorfskolor och andra grundskolor som Skolinspektionen givit tillstånd att bedriva undervisning på engelska (Skolverket 2020f). Detta gör till exempel att Internationella Engelska Skolan inte finns med i statistiken. IES särställning behandlas i ett eget avsnitt nedan.

Vad skulle krävas för att friskolornas företrädare skulle vara trovärdiga när de säger att de har en lösning på lärarbristen? För det första skulle det underlätta om de kunde visa statistik som stödjer deras påståenden. Viktigast vore dock att de gick före och satsade pengar på vidareutbildning av sina obehöriga lärare. Ansvaret för att minska lärarbristen åligger alla huvudmän, inte bara de kommunala. Men även staten har ett stort ansvar, inte minst på systemnivå, vilket kommer framgå av nästa kapitel.

Del 2. Marknadsmekanismerna bakom ökningen av obehöriga lärare

Lärarbristen är inte en ny fråga, men trots år av högtidsord och satsningar är det uppenbart att ansträngningarna för att öka andelen behöriga lärare hittills misslyckats. I stället fortsätter andelen behöriga lärare att *minska*.

Om vi som ett tankeexperiment skulle prova att formulera en politisk strategi för att göra tvärtom, alltså en strategi för att få fler *obehöriga* lärare i skolan. Hur skulle vi göra? Antagligen skulle vi ta hjälp av marknadskrafterna och tre uppenbara förslag vore då att:

1. Göra det mer lönsamt för arbetsgivarna – både kommunala och privata – att anställa obehöriga lärare.
2. Minska riskerna för arbetsgivarna när de anställer obehörig personal.
3. Försvaga de obehöriga lärarnas förhandlingsmöjligheter.

Kort sagt. Om vi gör obehöriga lärare till en personalgrupp som sänker kostnader, minskar risken och dessutom har en svag förhandlingsposition, kommer arbetsgivarna att svara på signalen. Obehöriga lärare kommer att bli attraktiva för svensk skola.

Problemet är att det är närmast exakt vad riksdagen har gjort.

Obehöriga lärare har lägre lön

En obehörig lärare har lägre lön, men ger skolan samma intäkter. Det här förhållandet är en grundläggande orsak till att andelen obehöriga lärare ökar. En skola med bara 50 procent behöriga lärare (sådana finns) får samma skolpeng per elev som en skola med 90 procent behöriga lärare.

Ersättningssystemet ser ut så här, trots att det är ett uttalat krav att alla skolor ska sträva efter att ha en så stor andel behöriga lärare som möjligt. Skolinspektionen granskar löpande alla skolor för att se till att det här kravet följs, men det hör till ovanligheterna att skolor drabbas av ekonomiska konsekvenser av just hög andel obehöriga lärare. Skolinspektionen skriver själv att viten utdöms främst när det handlar om ”Extra anpassningar och särskilt stöd” följt av ”Trygghet, studiero och åtgärder mot kränkande behandling” (Skolinspektionen 2018, s. 13). Alltså inte (eller mycket sällan) när det gäller lärarnas kompetensnivå.

Att obehöriga lärare väljs framför behöriga är ett problem som till största del har ekonomiska orsaker. Rektorer på skolor måste prioritera att hålla budgeten, om eleverna sedan undervisas av legitimerade lärare eller inte är mindre viktigt. Tidningen Skolvärlden som ges ut av Lärarnas Riksförbund (LR) intervjuade nyligen Pär Boström, lärare i samhällsorienterande ämnen på Mellringeskolan i Örebro och ordförande för LR Örebro kommunförening. Han sade så här om varför många skolor inte aktivt söker efter legitimerade och behöriga lärare till tjänster som innehas av obehöriga:

– Det finns säkert flera olika skäl. Men ett är ekonomiskt. Prioritet ett för rektorerna är numera budgetdisciplin och att spara pengar, inte att eleverna undervisas av legitimerade lärare. Obehöriga lärare är i allmänhet

mycket billigare att anställa än behöriga och legitimerade lärare. Dock undantag för lärare i vissa ämnen. Det kan handla om skillnader på flera tusen kronor i månaden. Det blir en hel del pengar på ett år (Bergling 2020).

Obehöriga lärare är flexibla och kommer inte in i turordningen

Obehöriga lärare blir billigare än behöriga lärare av ytterligare en anledning: En obehörig lärare får enligt skollagens 2 kap. 20 § inte tillsvidareanställas. Arbetsgivaren slipper alltså bekymra sig om sådant som långsiktigt personalansvar, turordningsregler och annat som skapar trygghet för fast anställda. Samtidigt kan facket inte driva frågan om fast anställning eftersom obehöriga lärare alltså berövats den möjligheten i lag. Numera finns det inte heller något lärarfack som accepterar obehöriga lärare som medlemmar.

Effekten av att obehöriga lärare inte får ges fast anställning är otrygghet för läraren, som varken omfattas av lärarfacken eller ges trygghet i form av tillsvidareanställning. Det borde därför leda till att fler utbildar sig till lärare för att kunna säkra en tillsvidareanställning, vilket det också gjort. Men eftersom det fortfarande är möjligt för arbetsgivaren att anställa obehöriga lärare, spelar det ingen roll hur många behöriga lärare vi har när det fortfarande är fritt fram att använda sig av det obehöriga och billigare alternativet. Dessutom skapar skolsystemets ryckighet ytterligare incitament för att ha tillfälligt anställd personal i skolan.

Det fria skolvalet är något som försvårar en långsiktig personalplanering, vilket resulterar i en ökning av antalet obehöriga lärare, menar ordföranden för Lärarnas Riksförbund i Blekinge, Niclas Wahlgren (Bergling 2020). I en artikel i tidningen Skolvärlden beskrivs att rektorer ofta bara kan planera för ett år framåt, eftersom det är svårt att avgöra hur många elever som kommer gå på skolan om ett eller två år. Ett stort antal elever kanske plötsligt byter till en friskola som precis öppnat. Niclas Wahlgren beskriver situationen:

”Det i kombination med mycket tajta budgetar bidrar till att antalet tidsbestämda anställningar ökar precis som antalet obehöriga. En rektor på en skola har kanske behov av 62 procent slöjdlärare under nästa läsår. Men hur ska hen få behöriga sökande till en sådan tjänst när den dessutom är tidsbegränsad eftersom det på grund av de varierande elevströmmarna inte går att veta hur stort behovet är året efter? Eller hur ska rektorn då på ett vettigt sätt kunna planera och förbereda för kommande pensionsavgångar?”

”Budgetarna är i dag så hårt slimmande att det inte längre finns någon som helst luft kvar i systemet. Lägg till att det i allmänhet är billigare att anställa obehöriga och att vi dessutom ofta ska spara två procent per år. Risken är stor att det snart blir samma utveckling i skolan som inom vården med bemanningsföretag som skickar runt personal.” Ur Skolvärlden 2020 (Bergling 2020).

Obehöriga lärare kan sänka kostnader över sommaren

Många behöriga lärare har vittnat om att det trots larmen om lärarbrist finns få jobb att söka och platsannonserna vittnar om att det på många sätt

är arbetsgivarens marknad (Löfgren 2021). Förutom att obehöriga lärare har lägre lön finns också exempel på hur arbetsgivare inom skolans värld använder otrygga anställningsformer för att ytterligare sänka kostnader och risk. Detta alltså samtidigt som skolpengen – skolans intäkt – är opåverkad av om lärare är behöriga eller inte.

Läraryrket har i sitt kollektivavtal försökt minska risken för att kortvariga tillfälliga anställningar endast under terminerna används för att sänka lönekostnaderna för obehöriga lärare. I kollektivavtalet regleras att lärare som anställs tillfälligt ska ha så kallad "ferietjänst", vilket innebär att den anställda tjänar in ferien under terminerna så att anställning en termin ger lön motsvarande ett halvt sommarlov. Det är alltså en anställning som är anpassad till lärares arbetstider med hösttermin, vårtermin och sommarlov. Dessa kollektivavtalsförhandlade regler förhindrar därmed att till exempel kortare tillfälliga anställningar eller till och med så kallade behovsanställningar används för att ytterligare sänka kostnaderna för arbetsgivare. Detta gäller dock alltså endast för obehöriga lärare som arbetar på skolor med kollektivavtal, vilket är samtliga kommunala skolor samt framförallt de största friskolorna.

För obehöriga lärare som arbetar på skolor utan kollektivavtal, främst mindre friskolor, har arbetsgivaren större möjligheter att med hjälp av tillfälliga anställningar kapa kostnader.

I exemplet nedan visas hur en fristående skola rekryterar en halvtidstjänst som behovsanställning, alltså den anställningsform som ger arbetstagaren sämst inkomstrygghet. Anställningstryggheten har skolan definierat som "så länge vi trivs med varandra":

Vi letar efter en ny kollega!

Lärare i grundskolan, årskurs 7-9
Kommun:

Anställningsform: Behovsanställning

Öppen för alla

Vi fokuserar på din kompetens, inte dina övriga förutsättningar. Vi är öppna för att anpassa rollen eller arbetsplatsen efter dina behov.

Om jobbet

är en liten f-9-skola som ligger naturskönt tre kilometer utanför
För att stärka upp vårt kollegium letar vi nu efter en kunnig, trevlig, samarbetsvillig och öppen lärare/person för att undervisa i NO-ämnen och matematik. Du kommer främst arbeta med högstadiet, men utifrån egen lust och möjlighet ser vi gärna att ditt arbete omfattar fler årskurser, i samråd och samverkan med klasslärarna. På så sätt byggs en kontinuerlighet som vi strävar efter!

Tjänsten omfattar cirka en halvtid och pågår så länge vi trivs med varandra!

Annonseringen är från en friskola och är hämtad från Arbetsförmedlingen.

Obehöriga lärare är svagare som arbetstagarpart gentemot arbetsgivaren

Sedan Lärarförbundet under 2018 tog beslutet att bli ett så kallat professionsförbund kan obehöriga lärare inte längre bli medlemmar i vare sig Lärarnas Riksförbund eller Lärarförbundet. Det är ännu oklart vilket eller vilka förbund som i praktiken kommer att företräda de obehöriga lärarna, men det är erkänt svårare att organisera arbetstagare som jobbar på tillfälliga anställningar. Möjligen är det orsaken till att den fackliga anslutningsgraden är väsentligt lägre i fristående grundskolor som alltså har en högre andel obehöriga lärare och därmed en högre grad av tillfälliga anställningar. Knappt 70 procent av lärare i fristående grundskolor tillhör en facklig organisation, jämfört med lärare i kommunala skolor där cirka 85 procent är fackligt anslutna (Kjellberg 2020, s. 31).

Tabell 6. Facklig organisationsgrad i några TCO-yrken per sektor 2001-2003 och 2017-2019 (procent).

TCO-yrken	2017-2019			2001-2003		
	Alla	Offentlig	Privat	Alla	Offentlig	Privat
Poliser	94-98	94-98	-	99-100	99-100	-
Grundskollärare	81-84	84-86	63-69	89-90	90-91	66-76
Sjuksköterskor	78-79	81-82	62-68	90-92	93	77-84
Biomedicinska analytiker, tandtekniker m.fl.	75-78	73-80	75-78	87-89	91	78-84
Specialistsjuksköterskor	73-78	74-81	64-68	91-94	93-95	75-86
Ingenjörer & tekniker	74-77	79-83	74-77	83-85	94-95	82-84
IT-tekniker m.fl.	72-75	80-88	68-72	70-74	80-85	67-71
Kabinpersonal, tågmästare, guider m.fl.	65-81	-	72-88	75-85	-	85-87
Kontorssekreterare m.fl.	68-70	78-82	64-65	77-82	90-93	60-70
Försäkringsrådgivare, företagssäljare, inköpare m.fl.	65-69	76-79	65-69	68-69	88-93	67-69
Journalister m.fl.	65-66	-	67-68	74-79	-	72-77
Banktjänstemän, redovisningsekonomer m.fl.	63-67	83-86	61-66	83-86	-	83-86
Kundtjänstpersonal, receptionister m.fl.	56-57	71-77	54-55	71-73	84-86	68-70

Källa: Kjellberg 2020, s. 33

Både SSR, Vision och Kommunal har anmält intresse för att organisera de obehöriga lärare som inte längre kan gå med i något av lärarförbunden (Dahlgren 2019a). Lärarnas Riksförbund och Akademikerförbundet SSR har ingått ett samarbete som gör att obehöriga lärare i stället kan gå med i SSR, för att sedan byta till något av lärarfacken när de blivit behöriga (Dahlgren 2019b).

Men vad gör det egentligen för skillnad i praktiken för obehöriga lärare om de omfattas av lärarförbunden eller något annat fackförbund? Trots att lärare utan lärarlegitimation inte är välkomna hos lärarförbunden, leder samarbetet mellan SSR och Lärarnas Riksförbund till att de obehöriga ändå kommer omfattas av Lärarnas Riksförbund gällande avtalsförhandlingar och löne- och anställningsvillkor, medan SSR står för medlemsförmåner och medlemservice (Dahlgren 2019b). Åsa Fahlén, ordförande i Lärarnas

Riksförbund, uttrycker det så här:

”De kommer att omfattas av vårt avtal. För oss är det viktigt att det är ett lärarfackförbund som tecknar avtal när det gäller lärartjänster. Vi vill inte riskera att det kommer in ett tredje fack, som inte är ett lärarfackförbund, och förhandlar lärarfrågor.” Ur Arbetet 2019 (Dahlgren 2019b).

Ett sådant samarbete torde dock förutsätta att fackförbunden är överens om att lagens förbud mot trygga anställningar för obehöriga lärare ska fortsätta gälla.

IES särställning

En vanlig uppfattning om vårt skolsystem är att det kräver informerade föräldrar som gör aktiva val. Statistik om olika skolor är därmed central. Föräldrar som vill försäkra sig om att skolan de väljer till sina barn har en hög andel behöriga lärare upptäcker snart att det finns skolor där det inte finns någon siffra i den officiellt tillgängliga statistiken.

Tabell 7. Grundskolan – Personalstatistik. Läsåret 2019/20. Hässleholm.

Organisation, huvudman	Heltidstjänster										
	Totalt lärare och rektor**	Rektor**	Lärare	Lärare, kvinnor (%)	Lärare, m. ped. högskoleexam. (%)	Lärare, m. specialped. högskoleexam. (%)	Elever per lärare	Studie- och yrkesvägledare (SYV)	Elever per SYV	Elever åk 7-9 per SYV	Lärare, tillsvidareanställda (%)
Hässleholm, samtliga huvudmän	514,9	20,3	494,6	73,5	84,3	6,8	11,2	5,4	1 035,7	343,4	85,9
Hässleholm, kommunal huvudman	469,6	18,3	451,3	74,6	87,6	7,2	10,7	4,6	1 054,1	340,7	87,4
Hässleholm, enskild huvudman	45,3	2	43,3	62,0	50,3	2,3	16,0	0,8	922,7	360,0	69,7
Mindre stad/tätort, samtliga huvudmän	12 179,4	508,2	11 671,2	76,4	84,3	5,5	11,6	94,4	1 431,8	474,4	86,5
Mindre stad/tätort, kommunal huvudman	10 911,8	439,1	10 472,7	77,1	85,2	5,7	11,4	84,8	1 406,6	449,7	86,8
Mindre stad/tätort, enskild huvudman	13,7	68,3	1 185,6	70,2	76,2	4,0	13,2	9,6	1 643,9	692,7	83,7
Mindre stad/tätort, statlig huvudman	4,1	0,8	12,9	98,5	69,2	-	6,6	-	-	-	67,5
Ballingslövs skola F-6	42,7	0,3	3,7	97,9	100	8,8	5,6	-	-	-	97,9
Bjärnumms skola F-9	5,1	0,8	41,9	71,1	84,4	4,8	10,6	0,8	553,8	240,0	82,8
Farstors skola F-6	6,7	0,3	4,8	95,4	99,2	6,9	8,6	-	-	-	96,9
Finja skola F-6	16,2	0,3	6,4	93,9	98,1	7,8	8,0	-	-	-	98,7
Furutorpskolan 4-6	16,2	1,0	15,2	66,8	84,4	9,9	12,1	-	-	-	79,4
Furutorpskolan 7-9	18,6	1,0	17,6	67,0	86,2	2,8	10,6	-	-	-	78,1
Grönängsskolan F-6	16,2	1,0	15,2	76,1	83,8	-	13,9	-	-	-	90,1
Häströda skola F-9	2,3	0,3	22,6	70,2	91,6	5,9	12,1	0,4	685,0	360,0	89,8
Internationella engelska skolan Hässleholm	21,8	1,0	20,8	54,3	-	-	18,6	0,4	774,0	410,0	78,4

Källa: Skolverket 2020a.

I Skolverkets statistikdatabas Siris, "Grundskolan - Personalstatistik" finns siffran för andelen behöriga lärare för alla skolor utom IES.

Internationella Engelska Skolan (IES) pekar ofta själva på att de har ett "permanent undantag från krav på svensk lärarlegitimation" (IES: "permanent undantag"). Koncernens skolor undantas också från Skolverkets statistik med hänvisning till att:

"Skolan har examinerade lärare från såväl Sverige som andra länder i enlighet med undantag från krav på enbart svensk lärarlegitimation (Skollagen 2 kap. 17 §)" (Skolverket 2020a).

Siffran över behörighet finns dock fortfarande på koncernnivå. Snittet vad gäller andel behöriga lärare i riket i stort är 80,9 procent. På IES har 38 procent av lärarna svensk pedagogisk högskoleexamen (Internationella Engelska Skolan 2019, s. 41). I IES årsredovisning från 2018/2019 anges att 47 procent av deras lärare har utländsk lärarutbildning. Vi får dock inte veta från vilka länder. 15 procent har således varken svensk eller utländsk lärarutbildning.

Att närmare halva personalstyrkan på en stor skolkoncern arbetar till följd av ett undantag från krav på svensk behörighet har skapat en sorts parallell arbetsmarknad. Dessa lärare har svårare att byta jobb då de inte är behöriga i andra skolor, något som påverkar både lön och löneutveckling. SvD uppmärksammade i en artikel hösten 2018 hur en utländsk lärare med tio års erfarenhet kunde vara mentor åt en svensk nybörjare som tjänade 5 000 kronor mer i månaden (SvD 2018-10-02).

I sin egen kommunikation är IES noga med att benämna undantaget från krav på svensk behörighet som permanent. Formuleringen "permanent undantag från krav på svensk lärarlegitimation" finns i kommunikation från en rad enskilda skolor såväl som i sammanställningen av vanliga frågor på koncernens hemsida. Undantaget är i verkligheten naturligtvis inte mer permanent än andra stycken i skollagen. Det kan ändras när det finns majoritet i riksdagen.

Del 3. Går det att öka andelen behöriga lärare eller åtminstone hantera bristen?

Det finns olika sätt att se på lärarbristen. Det vanliga är att räkna andelen obehöriga lärare i skolan. Ett annat sätt är att peka på hur många elever i grundskolan som i dag undervisas av någon som saknar behörighet i sitt ämne. Med drygt 1 miljon elever i grundskolan där endast 70 procent av lärarna har behörighet i minst ett av sina ämnen handlar det om svindlande 300 000 elever. Det borde finnas ett stort politiskt tryck, inte bara från föräldrar utan också från arbetsgivare och näringsliv.

För den som verkligen vill se till att fler barn får chansen att utbildas av en behörig lärare finns flera vägar att gå. Långt ifrån alla dessa kommer dock långsiktigt leda till att vi verkligen har fler lärare med behörighet. Det finns också åtgärder som vidtagits helt utan hopp om att ge fler behöriga lärare, men med hopp om att i alla fall minska skadeverkningarna av den stora andelen obehöriga.

Större klasser

Ett uppenbart sätt att öka andelen barn som undervisas av behöriga lärare är större undervisningsgrupper. Om det bara finns två behöriga lärare till tre klasser kan man fråga sig om det vore möjligt att tränga ihop eleverna i två klassrum.

Problemet med detta är dels att det kräver lokalanpassningar, dels att det ökar arbetsbelastningen för de behöriga lärarna. Det i sin tur motverkar möjligheten att rekrytera fler till yrket. Mycket talar därför för att detta är en återvändsgränd. För fysisk undervisning begränsar också lokalernas utformning möjligheterna. Däremot finns det huvudmän som lockas av tanken när det gäller utbildning via skärm.

Fjärr- och distansundervisning

För att minska riskerna för smittspridning under pandemin 2020 infördes möjlighet till fjärr- och distansundervisning i framför allt gymnasieskolan, men också i grundskolans högstadium. Under våren tillfälligt på grund av covid-19, men från halvårsskiftet 2021 med nya permanenta regler. Från höstterminen 2021 blir det möjligt att ha fjärrundervisning i grundskolans samtliga årskurser. I sammanhanget är det viktigt att hålla isär definitionerna.

Fjärrundervisning är interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i rum men inte i tid.

Distansundervisning är interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i både rum och tid.

Den sorts skola vi är vana vid, en lärare och en grupp elever i ett klassrum, kallas i den offentliga prosan numera för **närundervisning**.

Precis som att skolpengen betalas ut med samma belopp oavsett behöriga eller obehöriga lärare gäller samma skolpeng för fjärr-/distansundervisning som för traditionell.

Eftersom det saknas koppling mellan intäkt och undervisningsform är riskerna med att tillåta mer undervisning utan lärare i klassrummet stora. När det gäller gymnasiet fick vi en försmak redan våren 2020. Gymnasiejätten Academedia skrev då i sin kvartalsrapport, apropå att covid-19 endast haft en begränsad ekonomisk påverkan på verksamhetsåret, att ”distansundervisningen på gymnasiet medfört lägre direkta kostnader” (Academedia 2020). Det stod inget om påverkan på intäkterna, vilket alltså berodde på att skolpengen kom in som vanligt. När det tidigare saknats en behörig lärare har alternativet varit att ta in en obehörig. Nu finns det snart ytterligare ett: att använda sig av fjärrundervisning.

Eftersom det finns starka ekonomiska intressen som driver på för mer undervisning där lärare och elever inte träffas i samma lokal finns det anledning att vara vaksam. Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, krävde redan 2017 i en debattartikel tillsammans med Friskolornas riksförbund att mer fjärr- och distansundervisning borde tillåtas för att minska behovet av att rekrytera lärare (Jovic & Hamilton 2017).

Skolverket har haft ett regeringsuppdrag att se över om det finns behov av att reglera fjärrundervisning vad gäller exempelvis antal elever per lärare. Det tyckte inte myndigheten. Mindre gruppstorlekar vid fjärrundervisning är visserligen att föredra, ansåg Skolverket, men efter att helt ha bortsett från de ekonomiska drivkrafterna blev ändå rekommendationen att lämna ”ett större tolkningsutrymme för huvudmännen att själva bedöma hur stora grupperna ska vara i det enskilda fallet”. I lagen som börjar gälla i sommar anges att fjärrundervisning får användas om huvudmannen ”trots upprepade ansträngningar” inte har lyckats anställa en behörig lärare. En sådan skrivning kommer att försvaga behöriga lärares förhandlingsposition. Huvudmännen har nu plötsligt möjlighet att använda fjärrundervisning om läraren blir för dyr.

Rätt utfört innebär möjligheter till fjärrundervisning att också en skola på en liten ort kan erbjuda undervisning i ett ”smalt” språk. Fel utfört kommer det innebära att bofasta lärare i glesbygdskommuner försvinner och ersätts av lärare som undervisar från större städer. Ja, och betalar skatt där.

Vårt sätt att finansiera skolor riskerar att göra undervisning med lärare via bildskärm billigast för kommunerna och mest lönsam för friskolorna. När pandemin är över måste den ekonomiska styrningen av skolan ses över. Om vi menar allvar med att en lärare i klassrummet är bättre än en lärare på bildskärm måste det synas i ersättningen.

Utbildningsinsatser

Regeringens största satsning för att lösa problemet med lärarbristen har varit att skapa fler platser på lärarutbildningarna runt om i Sverige, för att fler ska få möjlighet att utbilda sig till lärare (Regeringen 2020). Satsningen har lett till att allt fler väljer att utbilda sig till lärare. Under läsåret 2018/19 valde cirka 13 370 personer att påbörja en lärarutbildning (SKR 2021). Det är samma höga nivåer som förelåg i början av 2000-talet. Men trots detta räcker det inte till för att möta behoven som finns gällande rekrytering av lärare. Under de senaste åren har cirka 8 000 nya lärare examinerats varje år, 2018/2019 var det 8 570 personer som tog lärarexamen. För att möta de rådande behoven, bedömer både Skolverket och SKR att det skulle behöva

examineras cirka 3 000 fler lärare per år. Skolverket och SKR menar dock att det inte är ett nåbart framtidsscenario i nuläget, eftersom flera av lärarutbildningarna inte har tillräckligt många sökande och dessutom många avhopp.

Utbildningsminister Anna Ekström skriver den 5 mars i ett Facebook-inlägg att regeringen som en del i arbetet med att införa nationella professionsprogram för lärare och rektorer har tagit fram två fortbildningsinsatser (Ekström 2021). Insatserna består av två kurser om 7,5 högskolepoäng vardera: dels en mentorsutbildning för lärare som ska handleda nyutbildade under introduktionsperioden, dels en rekryteringsutbildning för blivande rektorer vars syfte är att ge legitimerade lärare förberedelser i arbetet som rektor.

Utbilda obehöriga lärare så att de når behörighet

Att utbilda bort bristen, så kan regeringens svar på bristen på behöriga lärare sammanfattas. Åtgärden består i en vidareutbildning kallad VAL, vidareutbildning av lärare (Regeringen 2020). Genom VAL får obehöriga lärare som arbetar i skola möjlighet att läsa in en behörighetsgivande lärarutbildning. Regeringen har även beslutat om en förordningsändring som ska göra det möjligt för fler att bli antagna till utbildningen. Därför föreslås i budgetpropositionen för 2021 att 22 miljoner kronor ska anslås till VAL under åren 2021–2024.

Omskolning från andra yrken

Den som utbildat sig till något annat yrke och har tillräckliga ämneskunskaper inom minst ett ämne kan genom att läsa en kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) få ut en ämneslärarexamen (Utbildningsdepartementet 2009). Förhoppningen här har varit att till exempel personer med högskoleutbildning inom humaniora, samhällsvetenskap och naturvetenskap ska skola om sig till lärare.

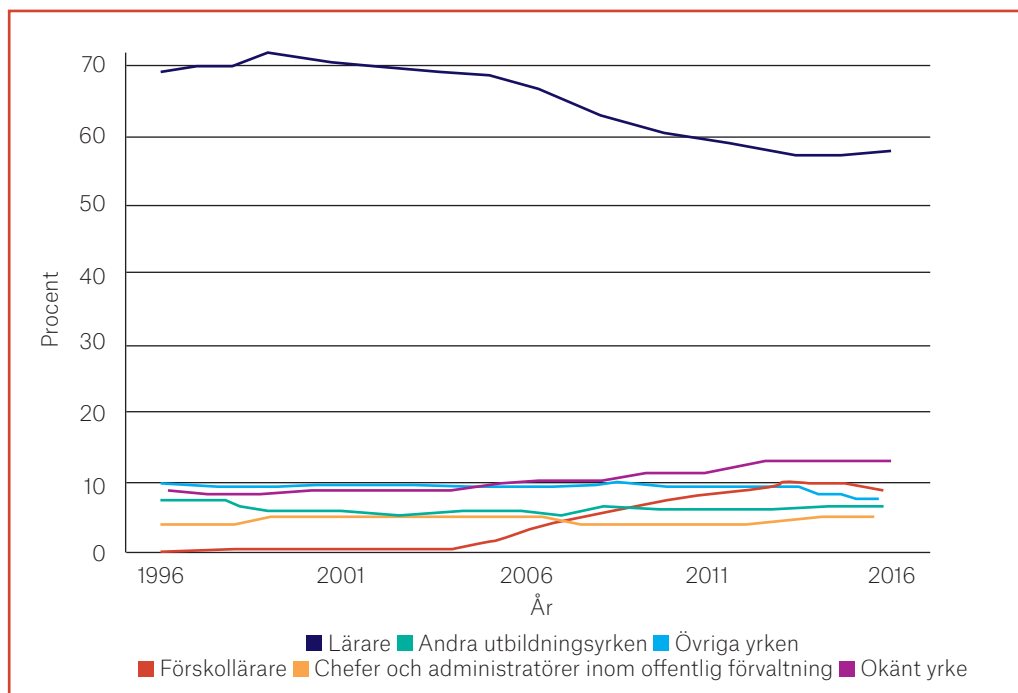
För att bli behörig i grundskolans årskurs 7–9 krävs 90 högskolepoäng (motsvarande tre terminer) i ett ämne, för gymnasiet är kravet 120 högskolepoäng (motsvarande fyra terminer). Den kompletterande pedagogiska utbildningen som omfattar 90 högskolepoäng fördelas på 60 högskolepoäng i utbildningsvetenskap samt 30 högskolepoäng verksamhetsförlagd utbildning, vilket innebär att utbildningen är förlagd på skolor.

Fackförbundet Sveriges Ingenjörer pekade nyligen på att den sortens utbildning behöver kunna göras på kortare tid för att bli mer attraktiv för redan yrkesverksamma (Lindstrand 2021).

Locka tillbaka lärare som slutat

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, IFAU, undersökte i en rapport 2018 var utbildade lärare arbetar (IFAU 2018). De konstaterar att andelen utbildade lärare som faktiskt arbetar som just lärare minskat från 70 procent i början av 00-talet till 60 procent år 2018. Antalet lärare som alltså arbetar med annat utgör därför en stor rekryteringspotential.

Diagram 3. Andelen utbildade lärare som är yrkesverksamma som lärare

Källa: IFAU 2018.

En del lärare arbetar med utbildning utanför skolan, men IFAU:s rapport visar att ungefär 20 procent av de utbildade lärarna arbetar i helt andra yrken.

Sex av tio lärare som lämnat läraryrket kan tänka sig att återvända, visar en rapport gjord av SCB (SCB 2017, s. 8). De faktorer som väger tyngst bland de som kan tänka sig att återvända är att ges större möjlighet att själv kunna styra över sin egen arbetssituation, att få högre lön samt att ha en arbetsbelastning som motsvarar arbetstiden. Hittills har dock mycket få samordnade insatser gjorts för att locka tillbaka lärare till yrket.

Öka möjligheten att anställa behöriga lärare i utsatta områden

En åtgärd som inte minskar den totala lärarbristen, men åtminstone minskar skadeverkningarna genom att fördela den mer jämlikt är att försöka öka andelen behöriga lärare i utsatta områden. Flera sådana initiativ har prövats, vad gäller både extra resurser och särskilda förstelärartjänster, men hittills har resultatet varit svagt. Lärarrörligheten har ökat sedan 2005, och är något som korrelerar negativt med skolornas elevförutsättningar, vilket innebär omvänt kompensatoriska aspekter då elever i svaga skolor är de som mest påverkas av läraromsättningen (Långtidsutredningen 2019, s. 115).

Stödmaterial för obehöriga lärare

Skolverket har tagit fram ett stödmaterial som är tänkt att användas av obehöriga lärare som ett verktyg för att kunna orientera sig i läroplanerna och få kunskap om hur undervisning ska bedrivas (Skolverket 2020d). Skolverkets generaldirektör Peter Fredriksson menar att verktyget är nödvändigt eftersom ”den stora lärarbristen inte klarar sig utan de obehöriga lärarna”, samtidigt som han påpekar att stödet inte betyder att Skolverket ger tillåtelse att använda obehöriga lärare (Fredriksson 2019).

Materialet har mötts av kritik från både lärare och fackförbund. Gymnasieläraren och distriktsordföranden för Lärarnas Riksförbund i Halland, Sten Hagberg, beskriver i en intervju i tidningen Skolvärlden att han är rädd att materialet trots allt kommer att legitimera användandet av obehöriga lärare (Wallin 2019). Hagberg menar att man i stället bör man formulera en långsiktig plan för att få fler behöriga lärare och involvera andra kvalificerade yrken i skolan.

I en intervju med Arbetsvärlden beskriver Lärarförbundets ordförande Johanna Jaara Åstrand att hon anser att förslaget är motsägelsefullt i den mening att samtidigt som bristen på behöriga lärare konstateras, läggs resurser på stödmaterial som inte bidrar till ökad utbildningskvalitet (Persson 2019).

I en debattartikel från Dagens Nyheter 5 juni 2019 skriver Johanna Jaara Åstrand tillsammans med ordföranden för Lärarnas Riksförbund, Åsa Fahlén, att "Det är ett hån mot lärarkåren, att med några femminutersfilmer och information om styrdokument tro att man ska kunna säkra kvalitet i skolan. En lång och gedigen lärarutbildning är det enda som kan göra det" (Fahlén & Jaara Åstrand 2019). De menar att det viktigaste är att i stället satsa på redan etablerade insatser, som Lärarlyftet och VAL (vidareutbildning av obehöriga lärare), så att fler lärare omfattas av de utbildningar som faktiskt leder fram till en lärarexamen.

Del 4. Fem förslag för att öka andelen behöriga lärare

Den här rapporten visar att andelen obehöriga lärare är högre i skolor med enskild huvudman än i skolor med kommunal huvudman. Det råder ingen skillnad bland regionerna, resultatet är genomgående för samtliga regioner utom Norrbotten, som uppvisade en något högre andel behöriga lärare i skolor med enskild huvudman.

Rapporten visar också att i skolor med mindre gynnsam socioekonomisk sammansättning är andelen behöriga lärare 11 procentenheter lägre än i skolor med mer gynnsam socioekonomisk sammansättning. Skolor där resurser som bäst behövs är där det finns minst antal.

Ingen vill ha obehöriga lärare, men politiken har ändå skapat marknadsmekanismer som gör dem lönsamma. Så länge det är så kommer inte åtgärder som syftar till att öka utbudet av lärare – alltså utbildning – att hjälpa. Det behövs åtgärder på efterfrågesidan, åtgärder som syns i resultaträkningen, för att vända utvecklingen. Helst ska åtgärderna också bidra konkret till fler behöriga. Vi kan i dag inte klara oss utan obehöriga lärare, men det är bättre att de blir en dyr tillfällig lösning på vägen mot fler behöriga än att de fortsätter vara ett billigt och ökande inslag i skolan.

Fem förslag för att öka andelen behöriga lärare

1. Ställ krav på huvudmän med flera skolor som har en ojämna fördelning behöriga

OECD:s larm om att Sverige är unikt vad gäller omvänt kompensatorisk fördelning av lärare (alltså högre andelar obehöriga lärare på skolor med större behov) måste få effekter. På en och samma ort är det oftast den kommunala huvudmannen som har flera skolor, men det finns exempel också med fristående aktörer som har flera enheter. När det skiljer mycket i behörighet mellan skolor måste huvudmannen kunna tvingas vidta åtgärder. För en kommunal huvudman är fördelningen av behöriga lärare mellan skolorna ytterst ett politiskt ansvar. I dagens modell där Skolinspektionen fokuserar på enskilda skolor hamnar detta ansvar i skymundan.

Ett tydligare ansvar för huvudmannen att uppnå en jämn, eller ännu hellre kompensatorisk, fördelning av behöriga lärare skulle dels lyfta frågan till den politiska nivån i kommunerna, dels skapa ett tryck på rekrytering av fler behöriga.

2. Andelen behöriga måste få ekonomiska konsekvenser

Den stora skillnaden i andel behöriga lärare mellan kommunala och fristående skolor sätter ersättningsmodellen i blyxtbelysning. De fristående skolorna får en ersättning som baseras på den kommunala huvudmannens snittkostnad per elev. I den kostnaden ingår lön för väsentligt fler behöriga lärare, pengar som de fristående skolorna helt uppenbart använder till annat.

Med dagens ersättningsmodell saknas möjlighet att låta andelen behöriga lärare ge utslag i ersättningen. Den möjligheten saknas också i de aktu-

ella utredningsförslagen från likvärdighetsutredningen (Utredningen om en mer likvärdig skola 2020). Därför bör regeringen skyndsamt tillsätta en utredning som kan ta fram förslag till hur andelen behöriga lärare kan ge utslag i ersättningen till fristående skolor. Först när de obehöriga lärarna förvandlas från ett plus till ett minus på sista raden kan vi räkna med att det skapas en verklig efterfrågan på behöriga lärare.

3. Stoppa möjligheter till fjärr- och distansundervisning som ersättning för behöriga lärare

De nyligen beslutade reformerna som ska göra det möjligt att använda fjärr- och distansundervisning vid fler tillfällen, även när det inte pågår en pandemi, måste följas noga med avseende på effekterna för behöriga lärare och lärares arbetsbelastning. Regeringen bör också ha beredskap att ändra reglerna så att fjärr- och distansundervisning inte blir ett sätt att minska lärartätheten vad gäller behöriga lärare.

4. Stärk de obehöriga lärarnas ställning gentemot arbetsgivaren

Som ett led i att stärka elevernas rätt till undervisning av behöriga lärare måste paradoxalt nog de obehöriga lärarnas ställning gentemot arbetsgivaren stärkas. Bara då kommer de ekonomiska fördelarna med att använda obehöriga lärare att försvinna. Viktiga exempel här är:

- Obehöriga lärare som arbetat längre tid måste kunna kräva fast anställning på samma sätt som andra tillfälligt anställda på arbetsmarknaden.
- När en obehörig lärare anställs ska arbetsgivaren stå för betald kompetensutveckling med sikte på behörighet.
- Skolverkets stödmaterial för obehöriga lärare bör betalas av huvudmän som använder obehöriga lärare.
- Obehöriga lärare ska ha rätt att använda arbetstid till att arbeta med stödmaterialet.

5. Statligt program för att locka tillbaka behöriga lärare

Regering och riksdag har alltså under flera år försökt utöka utbudet genom satsningar på utbildning. De fyra första förslagen här inriktar sig i stället på efterfrågan. Det finns dock ett sätt att på kort sikt öka utbudet som prövats i alldeles för liten utsträckning. Få samordnade insatser har gjorts för att locka tillbaka behöriga lärare till yrket, detta trots att de redan behöriga är den enda lösningen på lärarbristen på kort sikt. Visserligen står det kommunala och andra huvudmän fritt att själva rekrytera ur denna grupp, men det är uppenbart att det varken sker i tillräcklig utsträckning eller lyckas i de fall man försökt. Om de fyra första förslagen ovan införs kommer incitamenten för detta att öka, men staten skulle också kunna hjälpa till med åtgärder som vänder sig till lärare som lämnat yrket och deras nuvarande arbetsgivare. Syftet med ett sådant skulle vara att skapa förutsättningar för att fler ska vilja och våga ta steget tillbaka. En förutsättning för att lyckas är att arbetsvillkoren ute på skolorna då också måste förbättras på ett sätt som kommer alla lärare till del. Dessutom måste de som i dag är arbetsgivare åt lärarna som går tillbaka till skolan ges kompensation och möjlighet att hitta ersättare.

Ett sådant paket bör omfatta:

- Rätt till tjänstledighet i ett år för behöriga lärare som i dag arbetar utanför skolan om de går tillbaka till en lärartjänst.
- Ekonomisk kompensation till arbetsgivare som beviljar sådan tjänstledighet i syfte att kunna rekrytera och lära upp en ersättare.

Behovet av behöriga lärare berör hela samhället. Det är därför naturligt att andra privata och offentliga arbetsgivare involveras för att lösa bristen.

Del 5. Hur kan vi undvika att obehörig personal blir lönsam också inom andra välfärdsområden?

Att neka fast anställning till personal med ”fel” utbildning är ett fenomen som förekommer även i andra yrkesgrupper. Coronapandemin har lett till att de otrygga anställningsvillkoren inom äldreomsorgen blivit mycket uppmärksammade. Mats Wingborg skriver om timanställda inom äldreomsorgen: ”Mycket talar för att anställningsformen bidragit till en ökad smittspridning. Personer med tidsbegränsad anställning blir ofta utan ersättning om de sjukskriver sig. Det skapar ett incitament för att jobba även med hosta och lätt feber” (Wingborg 2021). Wingborg refererar till det kristdemokratiska äldreborgarrådet i Stockholm, Erik Slottner, som menar att ”den höga andelen timanställda inom äldreomsorgen beror på att många i personalen saknar utbildning” (Wingborg 2021). I själva verket är det ju så att det är ett politiskt beslut att tillämpa otrygga anställningar. Att förvägra trygga anställningar till personal med fel utbildning motiveras oftast med en ambition att höja kvaliteten, men det blir i praktiken också ett sätt att hålla nere kostnaderna. Att timanställa personer som saknar utbildning blir en billig strategi för arbetsgivaren. Ansvar och kostnader flyttas från arbetsgivaren till den enskilde.

Erfarenheten av att genom lagstiftning ta bort möjligheten till trygga anställningar för obehörig personal i skolan måste noga vägas in i diskussioner och förslag om att höja kompetenskraven i andra välfärdsyrken. I stället krävs en kombination av styrande regler och ekonomiska incitament som gör det olönsamt – för både privata och offentliga utförare – att använda obehörig personal.

Bilaga: Andel behöriga lärare i Sveriges 290 kommuner

Uppgifter om andel behöriga lärare i varje kommun uppdelat på skolor med kommunal huvudman respektive enskild huvudman (friskolor) är hämtade från Skolverkets statistikdatabas Siris, "Grundskolan - Personalstatistik". Statistiken avser läsåret 2019/20.

När raden under kolumnen "enskild huvudman" är tom innebär det att det inte finns någon friskola i den kommunen.

Tabell 1. Blekinge

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Blekinge genomsnitt		82,30 %	77,70 %	4,60 %
	Karlshamn	84,00 %	60,90 %	23,10 %
	Karlskrona	86,30 %	81,80 %	4,50 %
	Olofström	80,20 %		
	Ronneby	72,90 %	79,70 %	-6,80 %
	Sölvesborg	84,40 %		
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 2. Dalarna

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Dalarna genomsnitt		76,30 %	66,20 %	10,10 %
	Avesta	72,10 %	69,00 %	3,10 %
	Borlänge	68,90 %	60,60 %	8,30 %
	Falun	81,20 %	64,80 %	16,40 %
	Gagnef	78,50 %		
	Hedemora	76,10 %	61,60 %	14,50 %
	Leksand	86,20 %	73,90 %	12,30 %
	Ludvika	67,70 %	93,10 %	-25,40 %
	Malung-Sälen	70,30 %		
	Mora	81,50 %	84,80 %	-3,30 %
	Orsa	91,60 %	70,40 %	21,20 %
	Rättvik	84,40 %		
	Smedjebacken	78,90 %		
	Säter	79,20 %		
	Vansbro	76,00 %	50,10 %	25,90 %
	Älvdalen	76,00 %		
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 3. Gotland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Gotland genomsnitt		82,70 %	66,40 %	16,30 %
	Gotland	82,70 %	66,40 %	16,30 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 4. Gävleborg

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Gävleborg genomsnitt		78,00 %	65,10 %	12,90 %
	Bollnäs	79,50 %	70,70 %	8,80 %
	Gävle	84,60 %	63,70 %	20,90 %
	Hofors	74,40 %		
	Hudiksvall	75,60 %	62,10 %	13,50 %
	Ljusdal	70,20 %	76,50 %	-6,30 %
	Nordanstig	75,10 %	48,90 %	26,20 %
	Ockelbo	88,20 %		
	Ovanåker	83,60 %		
	Sandviken	72,70 %	79,10 %	-6,40 %
	Söderhamn	71,50 %	30,60 %	40,90 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 5. Halland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Halland genomsnitt		87,20 %	76,40 %	10,80 %
	Falkenberg	88,70 %	72,30 %	16,40 %
	Halmstad	87,10 %	69,60 %	17,50 %
	Hylte	81,10 %	92,10 %	-11,00 %
	Kungsbacka	85,50 %	85,10 %	0,40 %
	Laholm	84,20 %	90,80 %	-6,60 %
	Varberg	91,30 %	69,50 %	21,80 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 6. Jämtland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Jämtland genomsnitt		81,20 %	78,30 %	2,90 %
	Berg	79,40 %	75,40 %	4,00 %
	Bräcke	79,00 %		
	Härjedalen	84,00 %		
	Krokom	86,10 %		
	Ragunda	67,10 %		
	Strömsund	80,50 %		
	Åre	78,30 %		
	Östersund	81,90 %	78,40 %	3,50 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 7. Jönköping

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Jönköping genomsnitt		83,90 %	67,50 %	16,40 %
	Aneby	84,50 %	52,40 %	32,10 %
	Eksjö	75,50 %	41,40 %	34,10 %
	Gislaved	74,20 %	88,20 %	-14,00 %
	Gnosjö	81,50 %		
	Habo	92,80 %		
	Jönköping	87,40 %	68,30 %	19,10 %
	Mullsjö	83,70 %		
	Nässjö	80,80 %		
	Sävsjö	81,80 %	62,80 %	19,00 %
	Tranås	85,10 %	74,70 %	10,40 %
	Vaggeryd	92,90 %	100,00 %	-7,10 %
	Vetlanda	78,00 %	57,20 %	20,80 %
	Värnamo	84,30 %		
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 8. Kalmar

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Kalmar genomsnitt		86,20 %	72,50 %	13,70 %
	Borgholm	92,00 %		
	Emmaboda	83,50 %		
	Hultsfred	62,70 %	46,30 %	16,40 %
	Högsby	70,40 %		
	Kalmar	93,80 %	73,60 %	20,20 %
	Mönsterås	89,40 %		
	Mörbylånga	92,00 %	88,80 %	3,20 %
	Nybro	90,20 %	94,60 %	-4,40 %
	Oskarshamn	86,30 %	71,00 %	15,30 %
	Torsås	89,70 %		
	Vimmerby	78,40 %		
	Västervik	80,40 %	72,40 %	8,00 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 9. Kronoberg

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Kronoberg genomsnitt		85,10 %	72,10 %	13,00 %
	Alvesta	85,20 %	96,20 %	-11,00 %
	Lessebo	84,40 %		
	Ljungby	81,90 %	77,00 %	4,90 %
	Markaryd	73,10 %		
	Tingsryd	82,00 %	69,70 %	12,30 %
	Uppvidinge	84,60 %	96,00 %	-11,40 %
	Växjö	89,40 %	72,20 %	17,20 %
	Älmhult	78,60 %	54,70 %	23,90 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 10. Norrbotten

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Norrbotten genomsnitt		84,50 %	85,10 %	-0,60 %
	Arjeplog	68,20 %		
	Arvidsjaur	73,50 %		
	Boden	91,10 %	79,70 %	11,40 %
	Gällivare	63,40 %	95,40 %	-32,00 %
	Haparanda	75,20 %	69,10 %	6,10 %
	Jokkmokk	58,40 %	57,80 %	0,60 %
	Kalix	88,90 %	81,90 %	7,00 %
	Kiruna	74,80 %	87,30 %	-12,50 %
	Luleå	87,20 %	91,60 %	-4,40 %
	Pajala	79,50 %	65,50 %	14,00 %
	Piteå	97,10 %	99,70 %	-2,60 %
	Älvsbyn	84,40 %		
	Övertorneå	78,70 %	79,20 %	-0,50 %
	Övertorneå	85,00 %	51,70 %	33,30 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 11. Skåne

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Skåne genomsnitt		83,90 %	71,40 %	12,50 %
	Bjuv	74,50 %		
	Bromölla	82,60 %		
	Burlöv	79,10 %		
	Båstad	81,30 %	87,60 %	-6,30 %
	Eslöv	86,20 %	85,40 %	0,80 %
	Helsingborg	82,20 %	69,30 %	12,90 %
	Hässleholm	87,60 %	50,30 %	37,30 %
	Höganäs	88,10 %	57,90 %	30,20 %
	Hörby	81,80 %	83,00 %	-1,20 %
	Höör	79,30 %	51,20 %	28,10 %
	Klippan	77,60 %	98,10 %	-20,50 %
	Kristianstad	88,20 %	79,00 %	9,20 %
	Kävlinge	86,90 %	73,40 %	13,50 %
	Landskrona	82,10 %	64,40 %	17,70 %
	Lomma	92,30 %	79,40 %	12,90 %
	Lund	86,70 %	66,10 %	20,60 %
	Malmö	79,80 %	71,30 %	8,50 %
	Osby	75,70 %		
	Perstorp	77,60 %		
	Simrishamn	89,30 %	72,50 %	16,80 %
	Sjöbo	79,00 %	87,70 %	-8,70 %
	Skurup	81,00 %	89,80 %	-8,80 %

Tabell 11. Skåne (Fortsättning)

	Staffanstorps kommun	85,30 %	97,40 %	-12,10 %
	Svalöv kommun	80,60 %	66,60 %	14,00 %
	Svedala kommun	89,90 %	76,60 %	13,30 %
	Tomelilla kommun	85,90 %	100,00 %	-14,10 %
	Trelleborg kommun	85,00 %	58,90 %	26,10 %
	Vellinge kommun	90,30 %	85,20 %	5,10 %
	Ystad kommun	87,10 %	92,50 %	-5,40 %
	Åstorp kommun	85,70 %		
	Ängelholm kommun	88,10 %	82,80 %	5,30 %
	Örkelljunga kommun	84,20 %	64,30 %	19,90 %
	Östra Göinge kommun	77,30 %	50,40 %	26,90 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 12. Stockholm

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Stockholm genomsnitt		82,70 %	64,40 %	18,30 %
	Botkyrka kommun	79,50 %	68,60 %	10,90 %
	Danderyd kommun	87,00 %	83,40 %	3,60 %
	Ekerö kommun	82,70 %	65,00 %	17,70 %
	Haninge kommun	74,60 %	69,20 %	5,40 %
	Huddinge kommun	83,00 %	55,90 %	27,10 %
	Järfälla kommun	82,80 %	54,50 %	28,30 %
	Lidingö kommun	83,10 %	65,10 %	18,00 %
	Nacka kommun	86,20 %	68,90 %	17,30 %
	Norrtälje kommun	80,90 %	76,00 %	4,90 %
	Nykvarn kommun	84,60 %		
	Nynäshamn kommun	69,20 %	20,00 %	49,20 %
	Salem kommun	76,50 %	79,60 %	-3,10 %
	Sigtuna kommun	80,10 %	62,30 %	17,80 %
	Sollentuna kommun	85,60 %	65,10 %	20,50 %
	Solna kommun	82,30 %	74,70 %	7,60 %
	Stockholm kommun	85,70 %	62,90 %	22,80 %
	Sundbyberg kommun	78,40 %	64,00 %	14,40 %
	Södertälje kommun	72,90 %	56,60 %	16,30 %
	Tyresö kommun	84,20 %	35,90 %	48,30 %
	Täby kommun	82,20 %	65,50 %	16,70 %
	Upplands Väsby kommun	78,60 %	72,50 %	6,10 %
	Upplands-Bro kommun	78,00 %	70,20 %	7,80 %
	Vallentuna kommun	80,90 %	67,50 %	13,40 %
	Vaxholm kommun	86,40 %	74,50 %	11,90 %
	Värmdö kommun	83,20 %	84,70 %	-1,50 %
	Österåker kommun	78,60 %	67,20 %	11,40 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 13. Södermanland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Södermanland genomsnitt		77,90 %	67,20 %	10,70 %
	Eskilstuna	79,50 %	50,10 %	29,40 %
	Flen	70,70 %	55,20 %	15,50 %
	Gnesta	81,90 %	10,60 %	71,30 %
	Katrineholm	75,40 %	82,10 %	-6,70 %
	Nyköping	77,10 %	88,30 %	-11,20 %
	Oxelösund	82,90 %		
	Strängnäs	79,30 %	72,70 %	6,60 %
	Trosa	84,70 %		
	Vingåker	60,80 %	100,00 %	-39,20 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 14. Uppsala

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Uppsala genomsnitt		85,10 %	76,20 %	8,90 %
	Enköping	86,90 %	62,40 %	24,50 %
	Heby	80,70 %	86,20 %	-5,50 %
	Håbo	78,40 %	89,70 %	-11,30 %
	Knivsta	87,30 %	82,70 %	4,60 %
	Tierp	77,10 %		
	Uppsala	87,40 %	77,40 %	10,00 %
	Älvkarleby	83,20 %	73,10 %	10,10 %
	Östhammar	79,80 %		
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 15. Värmland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Värmland genomsnitt		85,80 %	66,00 %	19,80 %
	Arvika	90,50 %	78,80 %	11,70 %
	Eda	81,50 %		
	Filipstad	64,60 %	94,70 %	-30,10 %
	Forshaga	90,00 %		
	Grums	88,70 %	66,10 %	22,60 %
	Hagfors	80,70 %		
	Hammarö	91,80 %		
	Karlstad	90,40 %	60,30 %	30,10 %
	Kil	87,90 %		
	Kristinehamn	77,10 %		
	Munkfors	86,80 %		
	Storfors	92,30 %	91,40 %	0,90 %
	Sunne	85,60 %	52,20 %	33,40 %
	Säffle	83,40 %	83,60 %	-0,20 %
	Torsby	85,70 %		
	Årjäng	73,10 %	97,70 %	-24,60 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 16. Västerbotten

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Västerbotten genomsnitt		89,10 %	77,00 %	12,10 %
	Bjurholm	88,40 %		
	Dorotea	60,80 %		
	Lycksele	73,40 %		
	Malå	90,20 %		
	Nordmaling	85,20 %		
	Norsjö	81,40 %		
	Robertsfors	93,70 %		
	Skellefteå	90,00 %	62,60 %	27,40 %
	Sorsele	89,20 %		
	Storuman	86,60 %		
	Umeå	92,60 %	81,90 %	10,70 %
	Vilhelmina	78,50 %	39,20 %	39,30 %
	Vindeln	82,10 %		
	Vännäs	93,40 %	97,30 %	-3,90 %
	Åsele	86,90 %		
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 17. Västernorrland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Västernorrland genomsnitt		82,10 %	68,40 %	13,70 %
	Härnösand	86,00 %	79,30 %	6,70 %
	Kramfors	75,00 %	94,30 %	-19,30 %
	Sollefteå	63,60 %	35,00 %	28,60 %
	Sundsvall	82,10 %	64,70 %	17,40 %
	Timrå	90,50 %		
	Ånge	78,80 %	82,60 %	-3,80 %
	Örnsköldsvik	86,60 %	86,10 %	0,50 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 18. Västmanland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Västmanland genomsnitt		78,70 %	66,00 %	12,70 %
	Arboga	74,90 %		
	Fagersta	77,00 %	77,10 %	-0,10 %
	Hallstahammar	84,30 %		
	Kungsör	81,30 %		
	Köping	79,00 %		
	Norberg	67,10 %		
	Sala	76,80 %		
	Skinnskatteberg	68,80 %		
	Surahammar	83,00 %		
	Västerås	79,50 %	65,30 %	14,20 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 19. Västra Götaland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Västra Götaland genomsnitt		83,90 %	75,10 %	8,80 %
	Ale	81,40 %	100,00 %	-18,60 %
	Alingsås	84,60 %	77,10 %	7,50 %
	Bengtsfors	83,00 %		
	Bollebygd	82,20 %	100,00 %	-17,80 %
	Borås	80,90 %	60,90 %	20,00 %
	Dals-Ed	75,70 %		
	Essunga	93,90 %		
	Falköping	78,00 %	76,80 %	1,20 %
	Färgelanda	87,70 %	58,00 %	29,70 %
	Grästorp	88,80 %		
	Gullspång	72,40 %		
	Göteborg	83,70 %	74,30 %	9,40 %
	Götene	92,30 %		
	Herrljunga	88,00 %		
	Hjo	78,50 %		
	Härryda	87,50 %	89,60 %	-2,10 %
	Karlsborg	82,70 %	83,00 %	-0,30 %
	Kungälv	86,40 %	70,10 %	16,30 %
	Lerum	85,10 %	89,50 %	-4,40 %
	Lidköping	85,90 %	94,60 %	-8,70 %
	Lilla Edet	74,80 %	54,20 %	20,60 %
	Lysekil	86,50 %		
	Mariestad	83,30 %	75,90 %	7,40 %
	Mark	76,80 %	58,60 %	18,20 %
	Mellerud	74,80 %		
	Munkedal	83,90 %		
	Mölndal	93,60 %	80,10 %	13,50 %
	Orust	89,70 %	56,80 %	32,90 %
	Partille	87,00 %	68,10 %	18,90 %
	Skara	86,30 %	63,50 %	22,80 %
	Skövde	87,20 %	90,00 %	-2,80 %
	Sotenäs	92,30 %		
	Stenungsund	90,10 %	91,90 %	-1,80 %
	Strömstad	75,60 %		
	Svenljunga	74,50 %		
	Tanum	79,60 %	100,00 %	-20,40 %
	Tibro	84,10 %		
	Tidaholm	90,70 %		
	Tjörn	92,60 %	71,40 %	21,20 %
	Tranemo	82,00 %		
	Trollhättan	79,10 %	67,90 %	11,20 %

Tabell 19. Västra Götaland (Fortsättning)

	Töreboda	77,10 %	84,30 %	-7,20 %
	Uddevalla	84,70 %	74,70 %	10,00 %
	Ulricehamn	81,50 %	100,00 %	-18,50 %
	Vara	89,80 %	100,00 %	-10,20 %
	Värgårda	80,90 %		
	Vänersborg	80,00 %	89,50 %	-9,50 %
	Åmål	77,00 %	87,30 %	-10,30 %
	Öckerö	89,70 %	52,30 %	37,40 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 20. Örebro

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Örebro genomsnitt		84,40 %	73,80 %	10,60 %
	Askersund	88,50 %		
	Degerfors	81,10 %		
	Hallsberg	74,60 %		
	Hällefors	73,70 %		
	Karlskoga	85,50 %	79,20 %	6,30 %
	Kumla	84,60 %		
	Laxå	92,10 %		
	Lekeberg	78,30 %		
	Lindesberg	80,00 %	81,40 %	-1,40 %
	Ljusnarsberg	74,50 %		
	Nora	91,20 %	100,00 %	-8,80 %
	Örebro	86,70 %	72,90 %	13,80 %
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Tabell 21. Östergötland

Region	Kommun	Kommunal huvudman	Enskild huvudman	Skillnad i procentenheter
Östergötland genomsnitt		83,70 %	68,10 %	15,60 %
	Boxholm	84,20 %		
	Finspång	72,60 %	67,40 %	5,20 %
	Kinda	87,10 %		
	Linköping	87,20 %	71,60 %	15,60 %
	Mjölby	85,70 %		
	Motala	85,50 %	76,10 %	9,40 %
	Norrköping	77,70 %	64,60 %	13,10 %
	Söderköping	93,70 %	48,30 %	45,40 %
	Vadstena	95,40 %		
	Valdemarsvik	88,40 %	82,00 %	6,40 %
	Ydre	83,10 %		
	Åtvidaberg	90,60 %		
	Ödeshög	89,20 %		
Riket genomsnitt		83,08 %	71,47 %	11,61 %

Referenslista

Academedi (2020). *Bokslutskommuniké juli 2019 – juni 2020*. Stockholm: Academedi. <https://corporate.academedi.se/wp-content/uploads/2020/08/AcadeMediabokslutskommunik1920.pdf>

Adermon, A., & Laun, L. (2018). *Bristyrken i offentlig verksamhet. Var arbetar de utbildade?* (Rapport 2018:19). Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering. <https://www.ifau.se/sv/Forskning/Publikationer/Rapporter/2018/bristyrken-i-offentlig-verksamhet/>

Alex, O. (2020). Var femte lärare saknar lärarexamen. *Forskning & Framsteg*, 1 september. <https://fof.se/tidning/2020/9/artikel/var-femte-larare-saknar-lararexamen>

Bergling, M. (2020). Skolor söker inte aktivt legitimerade lärare: "Obehöriga är billigare". *Skolvärlden*, 23 september. <https://skolvärlden.se/artiklar/obehoriga-larare-ar-billigare-att-anstalla>

Cardelús, E. (2021). Skrämmande kunskapsförakt när billig lärare går före behörig. *Göteborgs-Posten*, 17 februari. <https://www.gp.se/debatt/skr%C3%A4mmande-kunskapsf%C3%B6rakt-n%C3%A4r-billig-l%C3%A4rare-g%C3%A5r-f%C3%B6re-beh%C3%B6rig-1.41590947>

Dahlgren, M. (2019a). Kommunal och Vision kan bli nya fack för obehöriga lärare. *Arbetet*, 21 februari. <https://arbetet.se/2019/02/21/kommunal-och-vision-kan-bli-nya-fack-for-obehoriga-larare/>

Dahlgren, M. (2019b). Fler förbund i kampen om obehöriga lärare. *Arbetet*, 5 juni. <https://arbetet.se/2019/06/05/fler-forbund-i-kampen-om-obehoriga-larare/>

Ekström, A. (2021-03-05). *Nya fortbildningsinsatser för lärare*. [Facebook]. <https://www.facebook.com/annaekstrompolitiker/posts/4260032860696709> [2021-03-08].

Enfeldt, J. (2020). Så får vi fler obehöriga lärare. *Dagens Arena*, 6 september. <https://www.dagensarena.se/opinion/sa-far-vi-fler-obehoriga-larare/>

Enfeldt, J. (2021). Risk att skärmskolan blir mest lönsam. *Dagens Arena*, 19 januari. <https://www.dagensarena.se/opinion/risk-att-skarmskolan-blir-mest-lonsam/>

Fahlén, Å., & Jaara Åstrand, J. (2019). Skenutbildningen riskerar att devalvera synen på läraryrket. *Dagens Nyheter*, 5 juni. <https://www.dn.se/debatt/replikar/skenutbildningen-riskerar-att-devalvera-synen-pa-lararyrket/>

Fredriksson, P. (2019). Nytt stöd ska ge obehöriga lärare bättre förutsättningar. *Dagens Nyheter*, 3 juni. <https://www.dn.se/debatt/nytt-stod-ska-ge-obehoriga-larare-battre-forutsattningar/>

Göteborgs universitet (2016). *Pedagogisk segregation ökar i skolorna*. https://medarbetarportalen.gu.se/internt-uf/aktuellt_personal/Nyheter/Nyheter_Detalj//pedagogisk-segregation-okar-i-skolorna.cid1376712?skipSSOCheck=true&referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [2021-03-10].

Hedman, E. (2020). Fler lärare kan få a-kassa i sommar. *Skolvärlden*, 20 maj. <https://skolvärlden.se/artiklar/fler-larare-kan-fa-kassa-i-sommar>

Internationella Engelska Skolan AB (u.å). *Vanliga Frågor*. <https://engelska.se/sv/about-ies/faq> [2021-03-05].

Internationella Engelska Skolan AB (2019). Internationella Engelska Skolan Årsredovisning 2018/2019. Stockholm: Internationella Engelska Skolan AB. https://corporate.engelska.se/sites/default/files/IES_AR_2018-2019_SV.pdf

Jovic, V., & Hamilton, U. (2017). Det behövs mer undervisning på distans. *Svenska Dagbladet*, 25 maj. <https://www.svd.se/det-behovs-mer-undervisning-pa-distans/om/debatt>

Kjellberg, A. (2020). *Den svenska modellen i en oviss tid*. Stockholm: Arena Idé. <https://arenaide.se/rapporter/den-svenska-modellen-en-oviss-tid/>

Leijonborg, L. (2018). Friskolor är en nyckel till minskad lärarbrist. *Dagens Samhälle*, 31 augusti. <https://www.dagenssamhalle.se/debatt/friskolor-ar-en-nyckel-till-minskad-lararbrist-23607>

Letmark, P. (2021). Utbildade lärare har allt svårare att få jobb. *Dagens Nyheter*, 9 februari. <https://www.dn.se/sverige/utbildade-larare-har-allt-svarare-att-fa-jobb/>

Lindstrand, U. (2021) Bättre matte inte platser löser ingenjörsbristen. *Dagens Industri*, 27 februari. <https://www.di.se/debatt/battre-matte-inte-platser-loser-ingenjorsbristen/>

Långtidsutredningen (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (SOU 2019:40). Stockholm: Finansdepartementet.

Lärarytredningen (2008). *Legitimation och skärpta behörighetsregler* (SOU 2008:52). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Löfgren, E. (2021). Rapport från ett bristyrke. *Dagens Arena*, 27 februari. <https://www.dagensarena.se/essa/rapport-fran-ett-bristyrke/>

Persson, E. (2019). Lärarförbundet upprörs av Skolverkets stöd till obehöriga. *Arbetsvärlden*, 3 juni. <https://www.arbetsvarlden.se/lararforbundet-upprors-av-skolverkets-stod-till-obeoriga/>

Regeringen (2020). *Så arbetar regeringen för att lösa lärarbristen*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/regeringens-atgarder-for-fler-larare/sa-arbetar-regeringen-for-att-losa-lararbristen/> [2021-02-18]

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen (2018). *Regelbunden tillsyn – statistik 2018*. Stockholm: Skolinspektionen. <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/statistik/statistik-om-regelbunden-tillsyn/regelbunden-tillsyn-2018/>

Skolverket (2015). *Skolreformerna i praktiken. Hur reformerna landade i grundskolans vardag 2011–2014* (Rapport: 2015:418). Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65bbce/1553966405120/pdf3553.pdf>

Skolverket (2019a). *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2018/19*. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=4050>

Skolverket (2019b). *PISA 2018. 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap*. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=5347>

Skolverket (2019c). *SALSA - Urval, välj skolenheter*. <https://siris.skolverket.se/siris/f?p=SIRIS:164:0::NO::> [2021-03-03]

Skolverket (2020a). *Grundskolan personalstatistik*. https://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common&geo=1&report=gr_personal&p_sub=1&p_flik=G&p_ar=2019&p_lankod=&p_kommunkod= [2021-02-22]

Skolverket (2020b). *Krav för att få undervisa*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/lararlegitimation-och-forskollararlegitimation/regler-och-krav-for-lararlegitimation/larar--och-forskollararlegitimation-och-krav-for-att-fa-undervisa> [2021-02-18]

Skolverket (2020c). *Nästan var tredje lärare i grundskolan är obehörig*. <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2020-03-12-nastan-var-tredje-larare-i-grundskolan-ar-obehorig> [2021-02-18]

Skolverket (2020d). *Stödmaterial för introduktion av behöriga lärare och förskollärare*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/leda-personal/stodmaterial-for-introduktion-av-obehoriga-larare-och-forskollarare> [2021-02-18]

Skolverket (2020e). *Grundskolan elevstatistik*. https://sir.is.skolverket.se/reports/rwServlet?cmdkey=common&geo=1&report=gr_elever&p_sub=1&p_ar=2019&p_lankod=&p_kommunkod=&p_skolkod=&p_hman-ty p=&p_hmankod=&p_flik=G [2021-03-03]

Skolverket (2020f). *Analysstöd* https://sir.is.skolverket.se/siris/ris.visa_analysstod?psRapport=gr_elever&psAr=2019&psVerkformkod= [2021-03-03]

Statistiska centralbyrån (2017). *Lärare utanför yrket* (Rapport 2017:02). Stockholm: Statistiska centralbyrån. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/analyser-och-statistik-om-befolkningens-utbildning/pong/publikationer/larare-utanfor-yrket/>

Svenskt Näringsliv (2016). "Reepalu-utredningen har redan kollapsat". https://www.svensktnaringsliv.se/regioner/stockholm/reepalu-utredningen-har-redan-kollapsat_1007296.html [2021-02-22]

Sveriges Kommuner och Regioner (2014). *Socioekonomisk resursfördelning till skolor. Så kan kommunen göra*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner. <https://webbutik.skr.se/sv/artiklar/socioekonomisk-resursfordelning-till-skolor.html>

Sveriges Kommuner och Regioner (2021). *Lärarstatistik*. <https://skr.se/ar-betsgivarekollektivavtal/personalochkompetensforsorjning/forskolaoch-skola/lararstatistik.28986.html> [2021-02-18]

Utbildningsdepartementet (2009). *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning* (Regeringens proposition 2009/10:89). Stockholm: Regeringskansliet.

Utbildningsdepartementet (2010). *Legitimation för lärare och förskollärare* (Regeringens proposition 2010/11:20). Stockholm: Regeringskansliet.

Utredningen om en mer likvärdig skola (2020). *En mer likvärdig skola – minskad skolegregation och förbättrad resurstilldelning* (SOU 2020:28). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Wallin, F. (2019). Skolverkets nya satsning sågas: "Sanktionerar obehöriga i skolan". *Skolvärlden*, 3 juni. <https://skolvärlden.se/artiklar/skolverkets-nya-satsning-sagas-sanktionerar-obe-horiga-i-skolan>

Wingborg, M. (2021). Otrygga jobb – vår tids stora klassfråga. *Dagens Arena*, 8 februari. <https://www.dagensarena.se/opinion/otrygga-jobb-var-tids-stora-klassfraga/>

Åkerman, H. (2008). Legitimation ska höja lärares status. *Sveriges Radio*, 27 maj. <https://sverigesradio.se/artikel/2097250>

